

Colloquium 1(45)/2022
ISSN 2081-3813, e-ISSN 2658-0365
CC BY-NC-ND.4.0
DOI: <http://doi.org/10.34813/02coll2022>

RÓŻNICUJĄCA ROLA PŁCI W WYBORZE PREFEROWANYCH WARTOŚCI W GRUPIE MŁODYCH KATOLIKÓW

**The different role of gender in the choice of preferred values
in the group of young Catholics**

Natalia Pilarska
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
Wydział Psychologii
e-mail: nat.pilarska@gmail.com
ORCID 0000-0002-5545-1752

Streszczenie

Różnice w poglądach kobiet i mężczyzn zostały uwzględnione w wielu szeroko zakrojonych badaniach porównawczych. Jednym z elementów stanowiących o różnicach międzypłciowych jest preferencja wartości. Shalom Schwartz opracował koncepcję kołowego modelu wartości, a zawarte w nim elementy można opisać w czterech głównych obszarach: *przekraczanie siebie*, *zachowawczość*, *umacnianie siebie* i *otwartość na zmiany*. Do tej pory nie zbadano różnic międzypłciowych w obrębie preferowanych wartości według teorii Schwartz'a wśród polskich katolików. Przeprowadzone na grupie 407 młodych, polskich katolików badanie narzędziem PVQ2-M (*Portrait Values Questionnaire*) autorstwa Schwartz'a, w polskiej adaptacji J. Ciecucha (2012), ukazało istotne statystycznie różnice pomiędzy badanymi grupami płci w obrębie preferowanych wartości. Okazuje się, że dziewczęta i kobiety bardziej niż chłopcy i mężczyźni preferują uniwersalizm (w aspekcie tolerancji i uniwersalizmu społecznego) oraz życzliwość (w dwóch jego aspektach), które składają się na obszar *przekraczanie siebie*. Chłopcy i mężczyźni natomiast osiągają wyższe wyniki na skalach władzy nad zasobami i ludźmi, co składa się na wyższy wynik w obrębie obszaru *umacnianie siebie*. Uzyskane różnice omówiono z uwzględnieniem różnych perspektyw badawczych.

Słowa kluczowe: teoria wartości Schwartz'a, różnice płciowe, katolicy, młodzi ludzie.

Abstract

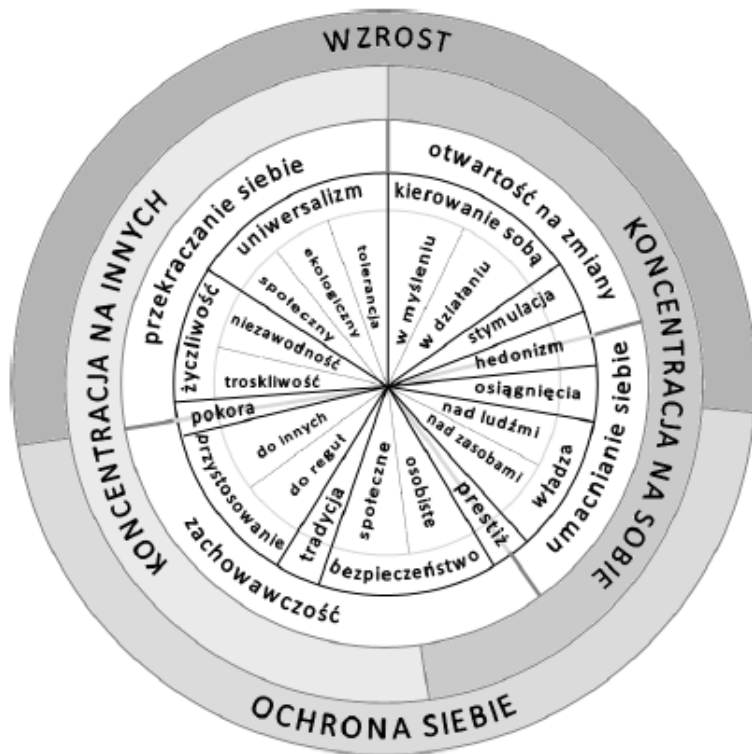
Differences in the views of men and women have been taken into account in many large-scale comparative studies. One of the elements determining gender differences is value preference. Shalom Schwartz developed the concept of the circular value model, and its elements can be described in four main areas:

Self-Enhancement, Conservation, Self-Transcendence and Openness to change. The gender differences within the preferred values according to Schwartz's theory in the group of Polish Catholics have not been studied. A study conducted on a group of 407 young Polish Catholics with the use of the Portrait Values Questionnaire (PVQ2-M) by S. Schwartz, in the Polish adaptation of J. Ciecuch (2012), showed statistically significant differences between the studied sex groups within the preferred values. It turns out that girls and women prefer universalism (in terms of tolerance and concern) and benevolence (in its two aspects) more than boys and men, which make up the area of *Self-Transcendence*. Boys and men, on the other hand, have higher scores on the power scales (dominance and resources), resulting in a higher score for *Self-Enhancement*. The obtained differences were discussed taking into account various research perspectives.

Keywords: Schwartz value theory, sex differences, Catholics, youth.

Wprowadzenie

Wartości rozumie się jako stałe przekonanie, że określone zachowanie i cel życia są bardziej atrakcyjne niż inne sposoby postępowania oraz inne cele życiowe. Są to więc pewne standardy kierujące ludzką codziennością i aktywnością (Rokeach, 1973; por. Ostrowska, 1994), a wartości osobiste rozumie się jako przekonania służące konstruowaniu wiodących zasad w życiu konkretnego człowieka (Borg, 2019). Ponad 30 lat temu Schwartz i Bilsky (1987) opublikowali tekst dotyczący ludzkich wartości, w którym zaproponowali ich kołową strukturę. Schwartz wraz ze współpracownikami (2012) opracowali zmodyfikowaną wersję kołowego modelu wartości. Wprowadzono bardziej szczegółowy podział obejmujący 19 odrębnych wartości, które tworzą cztery główne obszary. Zgodnie z nowym modelem wartość kierowanie sobą w myśleniu i kierowanie sobą w działaniu oraz stymulacja i hedonizm składają się na wartość główną zwaną *otwartość na zmiany*. Natomiast wartości osiągnięcia, władza nad ludźmi i władza nad zasobami konstytuują wartość główną *umacnianie siebie*. Z kolei wartości prestiż, bezpieczeństwo osobiste, bezpieczeństwo społeczne, przystosowanie do reguł, przystosowanie do ludzi, tradycja oraz pokora składają się na wartość główną *zachowawczość*. Życzliwość w rozumieniu niezawodności oraz troskliwości, a także uniwersalizm (społeczny, ekologiczny i odnoszący się do tolerancji) budują wartość główną określaną jako *przekraczanie siebie*. Poniższa rycina przedstawia rozmieszczenie poszczególnych wartości w opisanych obszarach, które są zawarte w kołowej strukturze, co stanowi niezwykle ciekawe i nowatorskie postrzeganie systemu preferowanych wartości.

Rysunek 1. Koło wartości Schwartza w modelu zmodyfikowanym

Źródło: Opracowanie Jan Ciecuch (2013, s. 43) na podstawie: Schwartz i in., 2012.

Istnieje wiele opracowań wskazujących na brak różnic międzypłciowych w rozwoju moralnym (Izraeli, Jaffee, 2000; Yamamura, Stedham, 2011; Kidwell i in., 2013). Są jednak badania, w których odnajdywano różnice międzypłciowe w kontekście przekonań, wartości i zachowań etycznych (Lund, 2008; Schminke i in., 2003), a rozwój moralny kobiet w różnych badanych kulturach okazuje się osiągać wyższy poziom niż w grupie mężczyzn (Payne i in., 2018). Wykazane różnice międzypłciowe w obrębie preferowanych wartości w modelu wartości Schwartza wskazują, że życzliwość jest bardziej preferowana przez kobiety aniżeli mężczyzn. Mężczyźni natomiast bardziej od kobiet preferują osiągnięcia, choć nie zawsze tak jest (Schwartz, Rubel, 2005; Borg, 2019). Ze względu na różnice charakterystyczne dla płci kobiety i mężczyźni plasują się na przeciwległych biegunach koła: mężczyźni mają tendencję do przyjmowania *umacniania siebie* i *otwartości na zmianę*, a kobiety mają skłonność do przyjmowania wartości *zachowawczość* i *przekraczanie siebie*. Tak więc mężczyźni są bardziej zainteresowani władzą, osiągnięciami, samokierowaniem, stymulacją i hedonizmem niż kobiety. Za to kobiety cenią sobie uniwersalizm i życzliwość, a także bezpieczeństwo, tradycję i przystosowanie bardziej niż mężczyźni (Schwartz,

Rubel, 2005). Okazuje się, że dynamika zmian preferencji wartości może przebiegać inaczej u kobiet i u mężczyzn. Różnice międzypłciowe dotyczące zmian w obszarach wartości odnotowano w fińskich badaniach młodych rodziców, które wskazują, że młode matki zmieniają swoje priorytety wartości w kierunku zwiększonej ochrony, a nie otwartości na zmiany, nie zaobserwowano jednak takich zmian w grupie mężczyzn (Lönnqvist i in., 2018). Wyniki te są zgodne z poglądem, że zmiana wartości może ułatwić adaptację do wydarzeń życiowych. Co więcej, obraz wartości może wyglądać różnie w zależności od kultury, w których one wzrastają. Różnice między krajami w podejściu do ról płciowych są powiązane z dominującymi orientacjami wartości kulturowych w każdym społeczeństwie (Lomazzi, Seddig, 2020). Badanie międzykulturowe przeprowadzone w ośmiu regionach kulturowych ukazało, że statystyczne wskaźniki dopasowania nie ujawniają ani spójnego międzykulturowo wpływu płci na znaczenie wartości, ani interakcji płci i kultury (Struch i in., 2002).

Cel pracy

Powyższe zróżnicowanie międzykulturowe skłania do przyjrzenia się różnicom międzypłciowym w społeczeństwie młodych polskich katolików z wykorzystaniem koncepcji S. Schwartza (2012). W badaniu kontrolowano takie zmienne socjodemograficzne jak płeć, wiek i miejsce zamieszkania. Przyjęto podział grup wiekowych zgodnie z koncepcją Levinson (1978). Pierwsza z nich obejmuje osoby do 17. roku życia, druga od 17. do 22. roku życia („faza przejścia do wczesnej dorosłości”), trzecia natomiast obejmuje wiek od 22. do 28. roku życia („faza nowicjatu” we wczesnej dorosłości). Zmienna miejsce zamieszkania odnosiła się do wielkości miejscowości, w której osoba badana mieszkała (wieś, miasto do 50 tys. mieszkańców i miasto powyżej 50 tys. mieszkańców). Wszystkie osoby badane stanowiły grupę 407 katolików i deklarowały się jako osoby wierzące w Boga. W artykule postanowiono szczególnie skupić się na różnicach wynikających z płci osób badanych.

Material i metody

Preferowane wartości zmierzono za pomocą *Portretowego kwestionariusza wartości PVQ2-M* (Portrait Values Questionnaire) autorstwa S. Schwartza, w polskiej adaptacji J. Ciecucha (2012), który umożliwia pomiar nasilenia preferowanych wartości oraz ich obszarów. Narzędzie składa się z 57 stwierdzeń, które tworzą 19 wartości. Osadzone są w modelu koła. Tworzą cztery główne wartości: *otwartość na zmianę*, *umacnianie siebie*, *zachowawczość* i *przekraczanie siebie*. Wersja PVQ2-M charakteryzuje się satysfakcjonującą rzetelnością (α od 0.66 do 0.87) mierzoną wskaźnikiem *alfa* Cronbacha dla 18 wartości, jedna wartość (pokora) osiąga niższy poziom rzetelności ($\alpha = 0.63$) Ponadto uwzględniono takie zmienne kontrolowane jak płeć, wiek, miejsce zamieszkania i deklarację wiary w Boga. Badanie przeprowadzane było grupowo z zapewnieniem

anonimowości i poufności danych, metodą papier–ołówkę. Badani katolicy uzupełniali kwestionariusz podczas religijnych spotkań wspólnotowych oraz w warunkach szkolnych. Dobór próby miał charakter losowy. Osoby badane zostały poinformowane o celu badania, które mogło nastąpić dopiero po uzyskaniu zgody osoby badanej lub w przypadku niepełnoletności – po uzyskaniu pisemnej zgody rodzica albo opiekuna prawnego. W celu analizy wyników zastosowano nieparametryczny test U Manna–Whitneya do oceny różnic jednej cechy pomiędzy dwoma populacjami (grupami). W analizie statystycznej przyjęto poziom istotności $p \leq 0,05$. Wszystkie obliczenia wykonano z zastosowaniem Statistica 10.0 i arkusza kalkulacyjnego Microsoft Excel, wykorzystując standardowe funkcje tego programu.

Wyniki

Większość wśród badanych stanowiły kobiety – 248 osób (60,9%), zaś mężczyźni stanowili pozostałe 159 osób (39,1%) (tab. 1), co świadczy o przewadze ilościowej kobiet w prezentowanym badaniu.

Tabela 1. Liczebność badanych – rozkład ze względu na płeć

Płeć	N	Odsetek badanych [%]
Kobieta	248	60,9
Mężczyzna	159	39,1
Razem	407	100,0

Średnia wieku badanych wyniosła ponad 17 lat (17 lat i siedem miesięcy). Odchylenie standardowe stanowi niewiele ponad 13,6% wartości średniej, co świadczy o nieznacznym zróżnicowaniu wieku. Badanych zakwalifikowano do wcześniej ustalonych grup wiekowych według teorii Levinsona (1978). Najliczniejszą grupę stanowiły osoby w fazie przejścia do wczesnej dorosłości, czyli w wieku od 17 do 21 lat – było to 227 osób (55,8%). Najmniej liczna była grupa osób w wieku od 22 do 28 lat, która liczyła 30 osób (7,4%) (tab.2).

Tabela 2. Liczebność badanych – rozkład ze względu na wiek

Grupa wiekowa	N	Odsetek badanych [%]
Okres dorastania: do 17 lat	150	36,9
Faza przejścia do wczesnej dorosłości: 17–21 lat	227	55,8
Faza nowicjatu we wczesnej dorosłości: 22–28 lat	30	7,4
Razem	407	100,0

Badania przeprowadzone były w wielu miejscowościach celem uzyskania wyników od jak najbardziej reprezentatywnej grupy. Nie wszyscy badani podali miejsce swojego zamieszkania – dane te uzyskano tylko od 47% osób badanych. Z tego powodu nie zostały one uwzględnione w dalszej analizie. Najliczniej reprezentowana była wieś – 74 osoby (38,7%), w najmniejszym stopniu miasto do 50 tys. mieszkańców – 47 osób (24,6%) (tab. 3). Przedstawione dane nie mówią nam jednak o strukturze grupy osób badanych pod względem miejsca zamieszkania.

Tabela 3. Liczebność badanych – rozkład ze względu na miejsce zamieszkania

Miejsce zamieszkania	N	Odsetek badanych [%]
Wieś	74	38,7
miasto do 50 tys.	47	24,6
miasto >50 tys.	70	36,6
Razem	191	100,0

Na podstawie zebranych danych, stwierdzić można, że w hierarchii wartości badanej młodzieży najwyżej znalazła się *życzliwość-niezawodność* i *życzliwość-troskliwość* oraz *uniwersalizm społeczny*, *kierowanie sobą w działaniu* i *uniwersalizm-tolerancja*, niżej *uniwersalizm-ekologiczny*, a najniżej w hierarchii uplasowały się wartości *władza nas zasobami* i *władza nad ludźmi*. Badane kobiety uzyskały wyższe niż mężczyźni wyniki w zdecydowanej większości typów wartości z wyjątkiem *uniwersalizmu ekologicznego*, *przystosowania do reguł*, *pokory*, *osiągnięć*, *bezpieczeństwa społecznego*, *władzy nad zasobami* oraz *władzy nad ludźmi*. Największe różnice w preferencjach wartości kobiet odnotowano w wartościach: *uniwersalizm-tolerancja*, *życzliwość-troskliwość* oraz *uniwersalizm społeczny*. Badane kobiety w największym stopniu preferowały: *życzliwość-niezawodność*, *życzliwość-troskliwość*, *uniwersalizm społeczny* oraz *uniwersalizm-tolerancja*. W najmniejszym stopniu kobiety preferowały *władzę nad zasobami* i *władzę nad ludźmi*. Badani mężczyźni w największym stopniu preferowali: *życzliwość-niezawodność*, *życzliwość-troskliwość* oraz *kierowanie sobą w działaniu*. W najmniejszym stopniu *władzę nad zasobami* i *władzę nad ludźmi* (tab. 4).

Tabela 4. Nasilenie preferencji typu wartości – uwzględnienie płci osób badanych

Wartości	Symbol	Ogółem	Kobieta	Mężczyzna
Osiągnięcia	AC	0,21	0,18	0,26
Hedonizm	HE	0,25	0,27	0,20
Stymulacja	ST	0,02	0,04	-0,02
Kierowanie sobą w działaniu	SDA	0,30	0,33	0,26

Wartości	Symbol	Ogółem	Kobieta	Mężczyzna
Kierowanie sobą w myśleniu	SDT	0,00	0,02	-0,03
Uniwersalizm – tolerancja	UNT	0,29	0,43	0,08
Uniwersalizm ekologiczny	UNN	-0,36	-0,37	-0,35
Uniwersalizm społeczny	UNC	0,41	0,53	0,22
Życzliwość – troskliwość	BEC	0,55	0,68	0,36
Życzliwość – niezawodność	BED	0,68	0,77	0,53
Pokora	HU	-0,10	-0,12	-0,07
Przystosowanie do ludzi	COI	-0,23	-0,22	-0,24
Przystosowanie do reguł	COR	-0,36	-0,38	-0,34
Tradycja	TR	0,01	0,01	0,01
Bezpieczeństwo społeczne	SES	0,05	0,00	0,12
Bezpieczeństwo osobiste	SEP	0,09	0,11	0,08
Prestiż	FAC	0,10	0,11	0,09
Władza nad zasobami	POR	-0,72	-0,83	-0,53
Władza nad ludźmi	POD	-1,28	-1,40	-1,08

Najwyższy wskaźnik odnotowano w obszarach *przekraczanie siebie* oraz *otwartość na zmianę*. Badane kobiety przejawiały wyższą preferencję od mężczyzn takich obszarów wartości jak: *otwartość na zmiany* i *przekraczanie siebie*. Badani mężczyźni w większym stopniu niż kobiety preferowali takie obszary wartości jak: *umacnianie siebie* i *zachowawczość* (tab. 5).

Tabela 5. Obszary preferowanych wartości – uwzględnienie płci osób badanych

Obszary wartości	Ogółem	Kobieta	Mężczyzna
Otwartość na zmianę	0,14	0,17	0,10
Umacnianie siebie	-0,59	-0,68	-0,45
Zachowawczość	-0,06	-0,07	-0,05
Przekraczanie siebie	0,31	0,41	0,17

Odnotowano statystycznie istotne różnice pomiędzy kobietami i mężczyznami dotyczące wartości: *uniwersalizm-tolerancja*, *uniwersalizm społeczny*, *życzliwość-troskliwość*, *życzliwość-niezawodność*, *władza nad zasobami* oraz *władza nad ludźmi* ($p < 0,05$). Dziewczęta i kobiety osiągają wyższe wyniki niż chłopcy i mężczyźni w obrębie czterech pierwszych wartości niższe natomiast w kwestii dwóch ostatnich.

Tabela 6. Różnice w preferencjach wartości przez kobiety i mężczyzn (test U Manna–Whitneya)

Wartości	Symbol wartości	Z	Poziom p
Osiągnięcia	AC	-0,290	0,772
Hedonizm	HE	0,884	0,376
Stymulacja	ST	0,743	0,457
Kierowanie sobą w działaniu	SDA	0,766	0,443
Kierowanie sobą w myśleniu	SDT	0,379	0,705
Uniwersalizm – tolerancja	UNT	3,508	0,000
Uniwersalizm ekologiczny	UNN	-0,206	0,836
Uniwersalizm społeczny	UNC	3,081	0,002
Życzliwość – troskliwość	BEC	3,455	0,001
Życzliwość – niezawodność	BED	2,571	0,010
Pokora	HU	-0,182	0,856
Przystosowanie do ludzi	COI	0,219	0,826
Przystosowanie do reguł	COR	-0,244	0,808
Tradycja	TR	0,193	0,847
Bezpieczeństwo społeczne	SES	-0,898	0,369
Bezpieczeństwo osobiste	SEP	0,424	0,671
Prestiż	FAC	0,195	0,845
Władza nad zasobami	POR	-2,372	0,018
Władza nad ludźmi	POD	-2,684	0,007

Odnotowano statystycznie istotne różnice pomiędzy kobietami i mężczyznami dotyczące dwóch obszarów wartości: *umacnianie siebie* oraz *przekraczanie siebie* ($p < 0,05$). Mężczyźni bardziej preferują *umacnianie siebie*, kobiety natomiast *przekraczanie siebie*.

Tabela 7. Obszary wartości kobiet i mężczyzn – różnice międzyplciowe (test U Manna–Whitneya)

Obszary wartości	Z	Poziom p
Otwartość na zmianę	1,186	0,236
Umacnianie siebie	-2,421	0,015
Zachowawczość	0,020	0,984
Przekraczanie siebie	3,380	0,001

Dyskusja wyników

Ponowoczesność wiąże się z komercyjno-pragmatycznym podejściem do życia, co może stanowić zagrożenie dla wartości młodych Polaków. Katolicy jednak wierzą w dary Ducha Świętego, które dopełniają i udoskonalają cnoty tych, którzy je otrzymują, co zawarte jest w *Katechizmie Kościoła katolickiego* (1994). Badana grupa może zawdzięczać swoją jednomyślność kierowaniu się cnotami teologalnymi (wiara, nadzieja i miłość) oraz cnotami kardynalnymi (roztropność, sprawiedliwość, męstwo i umiarkowanie). Pojawia się jednak pewnego rodzaju wątpliwość: czy każdy katolik żyje w zgodzie z tymi cnotami? I czy osoba, która nie utożsamia się z katolicyzmem również może cenić powyższe wartości? Brakuje w tym miejscu badań porównawczych, aby odpowiedzieć na to pytanie, jednakże widoczne jest potwierdzenie istotności życia według cnót teologalnych w najwyższych wskaźnikach wartości odnotowanych w obszarach *przekraczanie siebie* oraz *otwartość na zmianę* w całej badanej grupie katolików. Młodzi katolicy dbają o samych siebie i siebie nawzajem poprzez kierowanie sobą, wzajemną życzliwość i uniwersalizm, w modelu kołowym sytuują się w obszarach wskazujących na wzrost (Schwartz i in., 2012; Ciecuch, 2013). Badanie wykazało istotne statystycznie różnice pomiędzy badanymi grupami płci. Okazuje się, że dziewczęta i kobiety bardziej niż chłopcy i mężczyźni preferują uniwersalizm (w aspekcie tolerancji i uniwersalizmu społecznego) oraz życzliwość (w dwóch jego aspektach), które składają się na obszar *przekraczanie siebie*. Chłopcy i mężczyźni natomiast osiągają wyższe wyniki na skali władzy, co składa się na wyższy wynik w obrębie obszaru *umacnianie siebie*. Tłumacząc odnotowane różnice należy spojrzeć na zagadnienie z różnych perspektyw (por. Mandal, 2003).

Wyjaśnienie biologiczne różnic międzypłciowych koncentruje się wokół różnic w produkcji hormonów płciowych, testosteronu u mężczyzn, który jest odpowiedzialny za agresywność (przejawiającą się również jako skłonność do dominacji, pewność siebie i asertywność) i prolaktyny u kobiet, która odpowiada za pojawienie się zachowań zorientowanych na innych, opiekuńczość i czułość (Zuckerman, 1991). Doskonale tłumaczy to wybór młodych kobiet i dziewcząt, aby być niezawodnym i godnym zaufania członkiem grupy, osobą troskliwą wobec innych, dążącą do równości, sprawiedliwości i dobra wszystkim oraz akceptującą różniących się od samej siebie ludzi (por. Ciecuch, Schwartz, 2018). Koresponduje to z obrazem kobiety czulej, wrażliwej i opiekuńczej. Preferencja chłopców i mężczyzn statusu i prestiżu społecznego, dominacji nad innymi ludźmi i kontroli ludzi oraz zasobów natomiast wpisuje się w obraz zdeterminowanego testosteronem mężczyzny, który przejawia skłonność do agresywności, w tym do dominacji. Oczywiście w ramach wyjaśnienia biologicznego na uwagę zasługują także dziedziczenie cech osobowości, które może odpowiadać za występujące różnice indywidualne w ramach jednej płci. Koncentrowanie się jednak tylko i wyłącznie wokół biologii jest oczywiście bardzo ograniczające, niewystarczające, a czasem nawet i krzywdzące.

Wyjaśnienie socjobiologiczne nawiązuje do ewolucyjnego punktu widzenia kobiety i mężczyzny. Należy w tym miejscu poddać pod refleksję to, jaką rolę pełnią kobiety, a jaką mężczyźni od zarania dziejów w naszym społeczeństwie. Mężczyznom przypisuje się skłonności do rywalizacji (Brannon, 2002), stwierdza się u nich wyższy poziom agresji (Wojciszke, 2002, 2012). Atletyczna budowa ciała mężczyzn w epoce prehistorycznej predysponowała do polowania i walki, kobiety natomiast zajmowały się rodzeniem dzieci, ich wychowaniem i dbaniem o dobro swoich najbliższych (Buss, 2001). Zajmowanie się przez kobiety dziećmi i domowym ogniskiem, a przez mężczyzn łowiectwem może tłumaczyć fakt wyboru przez kobiety obszaru wartości *przekraczanie siebie*, a przez mężczyzn zaś obszaru *umacnianie siebie*. Krytycy tego stanowiska jasno podkreślają, że życie współczesnych kobiet i mężczyzn nie jest już tak bardzo kierowane biologią, a przez to ich codzienne zadania wyglądają inaczej niż w czasach prehistorycznych. Kobiety żyją dłużej, realizują się zawodowo, cedują odpowiedzialność za wychowanie dzieci na ojców, rodzinę i instytucje, mężczyźni natomiast wchodzi często w różne role zawodowe, niekoniecznie wiążące się z władzą, agresywnością czy dominacją. Preferowane obszary wartości przez badane grupy ukazują jednak wpływ historii na współczesne funkcjonowanie ludzi.

Wyjaśnienie społeczno-kulturowe zakłada, że czynniki społeczne i kulturowe są istotne dla rozwoju różnic w obrębie osobowości pomiędzy płciami. Eagly (1987) uważa, że przyjęta rola społeczna jest istotnym determinantem dla przyjmowania przez kobiety i mężczyzn konkretnych zachowań. Ze względu na charakter aktywności, jakiej podejmują się kobiety i mężczyźni, rozwijają oni w sobie konkretne cechy i zachowania. Kobiety mają tendencję do zwierzania się innym kobietom, szczególnie bliskim sobie, koncentrują się na emocjach i relacjach społecznych (Wojciszke, 2002, 2012), co może być efektem bycia w roli powierniczki, opiekunki i matki. Przyjmowanie konkretnych ról społecznych powoduje powstanie asymetrii pozycji zajmowanej w strukturze władzy społecznej. W związku z powyższym mężczyźni zajmować mogą wyższe stanowiska, co może korespondować z preferencją wartości związanych z władzą. Następnie asymetria ta może rozwijać podporządkowanie, uległość i skupianie się na innych, co może determinować preferowanie wartości związanych z dbaniem bardziej o dobro innych niż własne. W ramach wyjaśnień społeczno-kulturowych warto wspomnieć także o kontekście kulturowym katolicyzmu oraz teorii oczekiwań społecznych (Deaux, Major, 1987; Goodman i in., 2020). Przekaz treści religijnych i moralnych wiąże się z procesami socjalizacyjnymi i wychowawczymi, może stanowić element konstrukcji tożsamości. Kultura religijna danej osoby jest silnie powiązana z prawdopodobieństwem posiadania przez tę osobę doświadczenia religijnego lub duchowego zmieniającego życie (Gutierrez i in., 2018). Odmienność w rozwoju religijności dziewcząt i chłopców tłumaczy się właśnie procesem socjalizacji (Talik, 2013). Religijność rodziców może mieć różne znaczenie dla rozwoju religijnego młodzieży (Goodman i in., 2020), co tłumaczyć można ekologiczną teorią Bronfenbrennera (2000), a sam

przekaz religijny może koncentrować się na różnych aspektach, takich jak wiara w Boga, posłuszeństwo oraz wartości moralne (Kelley i in., 2021). Zdefiniowany w minionej dekadzie termin „postsekularyzm” wskazuje na aktualny paradygmat, świadczący o ponownym zainteresowaniu się religią. Religia proponuje orientację etyczną i jest postrzegana jako źródło zaangażowania społeczno-moralnego (por. Vorste, 2013), co stanowi ważny element wchodzenia w dorosłość współczesnych młodych katolików, ale także i stwarza przestrzeń dla dalszych ustaleń, zaleceń i badań (Ota, 1998). Teoria oczekiwań społecznych tłumaczy, że osoby o określonej płci zachowują się w określony sposób, bo tego się od nich oczekuje. Warto wspomnieć również o modelu socjalizacji, w którym to podkreśla się znaczenie uczenia dzieci różnych zachowań celem wykształcenia w nich tych zgodnych ze stereotypem płci (Mandal, Stafańska-Klar, 1995; Mandal, 2003). Bawiące się lalkami dziewczynki wzmocniają w sobie opiekuńczość i troskliwość, składające się na obszar wartości *przekraczanie siebie*, natomiast chłopcy w swoich zabawach sprawnościowych i rywalizacyjnych mogą doceniać władzę nad innymi i władzę nad zasobami, co składa się na obszar wartości *umacnianie siebie*. Uzyskane wyniki badań własnych dodatkowo częściowo korespondują z doniesieniami na temat różnic międzypłciowych w obrębie osobowości. Mężczyźni charakteryzują się większą asertywnością, a kobiety większym niepokojem (Maccoby, Jacklin, 1974; Feingold, 1994). Może wiązać się to z wyborem obszaru wartości *umacnianie siebie* przez mężczyzn, jednak nie dostrzega się, aby płęć żeńska bardziej preferowała obszar *zachowawczość* od płci męskiej, co mogłoby wiązać się z reakcją na odczuwany wyższy poziom lęku. Inne doniesienia (Costa i in., 2001) wskazują na wyższe rezultaty kobiet w wymiarach cech osobowości, takich jak ciepło, towarzyskość, otwartość na uczucia, wrażliwość na innych i altruizm, co może tłumaczyć wybór obszaru wartości *przekraczanie siebie* przez dziewczęta i kobiety. Wyjaśnienia preferencji odmiennych wartości przez płęć żeńską i męską można poszukiwać nie tylko w różnicach biologicznych, ale w odmienności ról społecznych, w jakich funkcjonują. Interesujące jest też odwołanie się do cnót (Fromm, 1997). Kobiety charakteryzują się większą czułością, gdyż jest ona podstawową cnotą w relacji matki do dziecka. Koresponduje to z wartością *przekraczanie siebie*. W innych badaniach stwierdza się różnicowanie w obrębie wrażliwości moralnej w grupie kobiet i mężczyzn (Czyżowska, 2012). Ważnym czynnikiem różnicującym typy dążeń życiowych jest płęć: dziewczynki częściej niż chłopcy preferują orientację afiliacyjną, natomiast chłopcy częściej niż dziewczynki preferują orientację hedonistyczną (Domalewski, 2013).

Podsumowanie

Podsumowując omówione w dyskusji wyniki rezultaty badań własnych, należy powtórzyć, a jednocześnie podkreślić, że katolicy w okresie adolescencji i wczesnej dorosłości zamieszkujący różnej wielkości miejscowości, niezależnie od płci, najsilniej preferują wartości koncentrujące się wokół przekraczania siebie i otwartości na zmiany,

a najsłabiej te dotyczące umacniania siebie i zachowawczości. Różnic międzypłciowych natomiast doszukać się możemy w dwóch konkretnych obszarach: mężczyźni bardziej preferują obszar *umacnianie siebie*, kobiety natomiast *przekraczanie siebie*.

Przedstawione różnice płciowe wiążą się z opiekuńczością i agresywnością, koncentrują się wokół większej wrażliwości dziewcząt i kobiet oraz większej asertywności chłopców i mężczyzn, i tak właśnie warto tłumaczyć różnice w obrębie wyboru odmiennych obszarów wartości w obrębie badanych grup zróżnicowanych płciowo.

BIBLIOGRAFIA

1. Borg, I. (2019). Age – and gender-related differences in the structure and the meaning of personal values. *Personality & Individual Differences*, 138, 336–343. DOI: 10.1016/j.paid.2018.10.013
2. Brannon, L. (2002). *Psychologia rodzaju*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
3. Bronfenbrenner, U. (2000). Ecological systems theory. W: A. E. Kazdin, A. E. Kazdin (red.), *Encyclopedia of psychology* (vol. 3, s. 129–133). Washington, DC: American Psychological Association/Oxford University Press. DOI: 10.1037/10518-046
4. Buss, D.M. (2001). *Psychologia ewolucyjna*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
5. Cieciuch, J. (2013). Pomiar wartości w zmodyfikowanym modelu Shaloma Schwartza. *Psychologia Społeczna*, 1(24), 22–41.
6. Cieciuch, J., Schwartz S. H. (2018). Pomiar wartości w kołowym modelu Schwartza. W: H. Gasiul (red.). *Metody badania emocji i motywacji* (s. 307-334). Difin.
7. Costa, P. T., Terracciano, A., McCrae, R. R. (2001). Gender differences in personality traits across cultures: robust and surprising findings. *Journal of personality and social psychology*, 81(2), 322–331. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.81.2.322>.
8. Czyżowska, D. (2012). *Sprawiedliwość i troska. O sposobach rozwiązywania dylematów moralnych przez kobiety i mężczyzn*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
9. Deaux, K., Major, B. (1987). Putting Gender Into Context: An Interactive Model of Gender-Related Behavior. *Psychological Review*, 94(3), 369–389. DOI: 10.1037/0033-295X.94.3.369
10. Domalewski, J. (2013). *System wartości młodzieży gimnazjalnej*. Raport z badań przeprowadzonych wśród uczniów klas III gimnazjum województwa kujawsko-pomorskiego. Bydgoszcz-Toruń: Kuratorium Oświaty w Bydgoszczy. Pobrano z: http://www.kuratorium.bydgoszcz.uw.gov.pl/download/zal_00003588_01_01.pdf
11. Eagly, A. H. (1987). *Sex differences in social behavior: A social-role interpretation*. Lawrence Erlbaum.
12. Feingold, A. (1994). Gender differences in personality: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 116(3), 429–456. DOI: 10.1037/0033-2909.116.3.429
13. Fromm, E. (1997). *Miłość, płęć i matriarchat*. Dom Wydawniczy REBIS.
14. Goodman, M. A., Dyer, W. J. (2020). From parent to child: Family factors that influence faith transmission. *Psychology of Religion and Spirituality*, 12(2) (Supplemental), 178–190. DOI: 10.1037/rel0000283.supp
15. Gutierrez, I. A., Hale, A. E., Park, C. L. (2018). Life-changing religious and spiritual experiences: A cross-faith comparison in the United States. *Psychology of Religion and Spirituality*, 10(4), 334–344. DOI: 10.1037/rel0000137

16. Izraeli, D., Jaffee, E. D. (2000). Are there gender differences in the ethical values of marketing managers? *International Journal of Value-Based Management*, 13(2), 159–172. DOI: 10.1023/A:1007783607755
17. *Katechizm Kościoła Katolickiego* (1994). Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.
18. Kelley, H. H., Galbraith, Q., Korth, B. B. (2021). The how and what of modern religious transmission and its implications for families. *Journal of Family Psychology*, 35(4), 423–432. DOI: 10.1037/fam0000673
19. Kidwell, J., Stevens, R., Bethke, A. (1987). Differences in ethical perceptions between male and female managers: Myth or reality? *Journal of Business Ethics*, 6(6), 487–493. DOI: 10.1007/BF00383291
20. Levinson, D.J. (1978). *The seasons of a man's life*. New York: Knopf.
21. Lomazzi, V., Seddig, D. (2020). Gender Role Attitudes in the International Social Survey Programme: Cross-National Comparability and Relationships to Cultural Values. *Cross-Cultural Research*, 54(4), 398–431. DOI: 10.1177/1069397120915454
22. Lönnqvist, J.-E., Leikas, S., Verkasalo, M. (2018). Value change in men and women entering parenthood: New mothers' value priorities shift towards Conservation values. *Personality & Individual Differences*, 120, 47–51. DOI: 10.1016/j.paid.2017.08.019
23. Lund, D. B. (2008). Gender differences in ethics judgment of marketing professionals in the united states. *Journal of Business Ethics*, 77(4), 501–515. DOI: 10.1007/s10551-007-9362-z
24. Maccoby, E. E., Jacklin, C. N. (1974). *The psychology of sex differences*. Stanford, Calif.: Stanford University Press. DOI: 10.1515/9781503620780
25. Mandal, E., Stefańska-Klar, R. (red.). (1995). *Współczesne problemy socjalizacji*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
26. Mandal, E. (2003). *Kobiecość i męskość. Popularne opinie a badania naukowe*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
27. Ostrowska, K. (1994). *W poszukiwaniu wartości*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
28. Ota, C. M. (1998). *The place of religious education in the development of children's worldviews*. PhD thesis. University of Chichester.
29. Payne, D., Pawlak, M., Mahesh, S. (2018). The Moral Development Index of Future Business Leaders: A Study on the Impact of Changes in Economic Systems and Gender. *Journal of Business & Management*, 24(1), 50–79.
30. Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press.
31. Schminke, M., Ambrose, M., Miles, J. A. (2003). The impact of gender and setting on perceptions of others' ethics. *Sex Roles*, 48(7/8), 361–375. DOI: 10.1023/A:1022994631566
32. Schwartz, S.H., Bilsky, W. (1987). Toward a psychological structure of human values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 550–562. DOI: 10.1037/0022-3514.53.3.550
33. Schwartz, S.H., Cieciuch, J., Vecchione, M., Davidov, E., Fischer, R., Beierlein, C., Ramos, A., Verkasalo, M., Lönnqvist, J.-E., Demirutku, K., Dirilen-Gumus, O., Konty, M. (2012). Refining the theory of basic individual values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 103(4), 663–688. DOI: 10.1037/a0029393
34. Schwartz, S. H., Rubel, T. (2005). Sex differences in value priorities: Cross-cultural and multimethod studies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89(6), 1010–1028. DOI: 10.1037/0022-3514.89.6.1010
35. Struch, N., Schwartz, S. H., van der Kloot, W. A. (2002). Meanings of Basic Values for Women and Men: A Cross-Cultural Analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(1), 16–28. DOI: 10.1177/0146167202281002
36. Talik, E. (2013). *Jak trwoga, to do Boga? Psychologiczna analiza religijnego radzenia sobie ze stresem u młodzieży w okresie dorastania*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

37. Vorste, J. M. (Koos). (2013). Kerkwees in 'n post-sekulêre tyd. *Tydskrif Vir Geesteswetenskappe*, 53(4), 602–617.
38. Wojciszke, B. (2002). *Kobiety i mężczyźni: odmienne spojrzenia na różnice*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
39. Wojciszke, B. (2012). Psychologiczne różnice płci. *Wszechświat*, 113, 1–3.
40. Yamamura, J. H., Stedham, Y. (2011). Business ethics in Japan: Taking a closer look at the role of age. *Journal of International Business Research*, 10(3), 153–170.
41. Zuckerman, M. (1991). *Psychobiology of Personality*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1097/00004850-199100640-00009